

Problémy a riziká ekonomickej integrácie Európy

Peter GONDA *

Poznámky k prezentácii na konferencii KDMS „Príležitosti a riziká európskej sociálnej a ekonomickej integrácie v budúcnosti“**

Nové Zámky, 23. september 2006

* Peter Gonda, Ph.D. – ekonóm Konzervatívneho inštitútu M.R. Štefánika.

** Spoludiskutujúcimi v bloku „Príležitosti a riziká ďalšej ekonomickej integrácie v Európe“ boli poslanec NR SR Július Brocka a analytik Nadácie F. A. Hayeka Miloš Moravčík.

Pohľad na ekonomickú integráciu Európy, vychádzajúci z myšlienok klasického liberalizmu a konzervativizmu, priblížim stručným rozvedením nasledovných téz:

1. Ekonomická integrácia v Európe ide proti ekonomickým a nielen ekonomickým princípom, garantujúcich osobnú slobodu a stále viac prispieva k zaostávaniu ekonomickej výkonnosti a životnej úrovni ľudí v nej oproti iným, dynamicky sa vyvíjajúcim, regiónom (napríklad v juhovýchodnej Ázii, či v severnej Amerike).
2. Pokračovanie nastúpeného trendu ekonomickej integrácie môže iba prehĺbovať tieto negatíva.
3. Alternatívami, ktoré sú konzistentné s konzervativizmom a klasickým liberalizmom a ktoré môžu zvrátiť negatívny trend a priniesť ľuďom viac slobody a prosperity je návrat k hodnotám, ktoré boli zdrojom bohatstva jednotlivcov a národov v Európe v minulosti (napríklad v Anglicku a vo Švédsku v druhej polovici 19. storočia).

1. Ekonomická integrácia v Európe proti princípom osobnej slobody a proti zvyšovaniu prosperity ľudí

Ekonomická integrácia v Európe ide stále viac proti prirodzeným princípom v živote človeka, princípom osobnej slobody (osobitne princípu konkurencie a princípu rôznosti)¹ napriek tomu, že na začiatku bola oficiálne budovaná na štyroch základných slobodách: sloboda výmeny tovarov, služieb a sloboda pohybu osôb a kapitálu. Tieto slobody však sú však prirodzené človeku v dobrovoľných vzťahoch, nie vládami, či nadnárodnými centrami dávane. Naopak, boli a stále do určitej miery sú aj v Únii obmedzované. Vychádza preto otázka, či boli a sú tieto slobody relevantným argumentom pre vznik a existenciu EÚ (predtým EHS).

Od začiatku procesu európskej integrácie však boli hlavným motorom politické ambície jej „otcov zakladateľov“ vytvoriť jeden spoločný európsky štát.² Ekonomická integrácia bola od začiatku a stále (viac) je podriadená politickej integrácii. Myšlienky štyroch slobôd a bezcolnej zóny voľného obchodu a čoraz viac sú prevalcované rôznymi reguláciami a inými deformáciami a centralizáciou a zjednocovaním podmienok v Únii.

V súčasnosti tak dominujú v ekonomickej integrácii dva negatívne trendy:

- a) presúvanie systémových deformácií (regulácií a pod.) z národných úrovní (legislatív) na nadnárodnú;
- b) zhora (centrálne) uskutočňované zjednocovanie (harmonizovanie) podmienok v Únii.

Tieto trendy (spolu s vládnymi politikami veľkých vlád, vysokých daní a pod.) sú hlavnými príčinami zaostávania (ľudí v) EÚ v ekonomickej výkonnosti, v miere slobody a životnej úrovni za niektorými krajinami juhovýchodnej Ázie (napr. Honk Kongom a Singapurom) a USA.³ Určitými výnimkami sú v EÚ Írsko (ktoré zrealizovalo zásadnejšie ekonomické reformy) a Luxembursko.

¹ Viac o princípoch ekonómie a ekonomického liberalizmu napríklad v prednáške „Ekonomický liberalizmus: prirodzený a prospešný“, prednesenej 9. mája 2006 (pozri v Gonda, 2006).

² Potvrdzuje to dokonca aj návrh Winstona Churchilla na vytvorenie Spojených štátov európskych, ktorý predniesol ešte pred vznikom ESUO, a to v roku 1946 na prejave v Zurichu (zdroj: <http://www.nrsr.sk/sub/sk/eu/info/zaklady.html>).

³ Údaje dostupné napríklad na www.oecd.org a www.heritage.org.

Ad. a) Systémové deformácie presunuté z národných úrovní

Spomedzi najvypuklejších deformácií, spôsobujúcich vážne ekonomické problémy, možno spomenúť napríklad:

- regulácie obchodu a tovarov (napríklad práce) vo vnútri Únie, napríklad:
 - kvóty a minimálne ceny v poľnohospodárstve (napr. cukor),
 - regulácie a obmedzenia na trhoch práce (obmedzenia týkajúce sa pracovného času a iné obmedzenia trhu práce
 - regulácie obchodu v Únii, napríklad obmedzenia predaja (banánov, broskýň, rajčín, uhoriek a pod.),
 - povinné záručné doby a pod.
- obmedzenia zahranično-obchodných výmen s krajinami, ktoré sú mimo EÚ (dovozné a vývozné kvóty, licencie a pod.)
- dotácie do poľnohospodárstva (takmer 50% rozpočtu EÚ) – s dopadom na nižšiu efektivitu farmárov, na vytváranie prebytkov a vyšších cien ich produktov;
- dotácie subjektom do „zaostávajúcich“ regiónov s cieľom znižovania rozdielov (v praxi však nedosahovaného);
- univerzálne garantované sociálne práva, zavádzanie pseudo-princípov „sociálna kohézia“, „sociálna inklúzia“, či „antidiskriminácia“ (napríklad v zamestnávateľsko - zamestnaneckých vzťahoch) do európskych a spätne aj do národných noriem.

Ad. b) Z centra uskutočňované harmonizovanie podmienok v Únii

Predovšetkým ide o nasledovné:

- povinné dodržiavanie technických, ekologických, bezpečnostných, pracovných a iných administratívnych a technických noriem;
- spoločná mena a Ekonomická a menová únia (EMU), zväzujúca ekonomiky v nej nielen jednou menou a jedným kurzom, ale aj rovnakou menovou politikou a Paktom rastu a stability
- minimálne sociálne štandardy a minimálne sadzby daní (napr. DPH a spotrebné dane).

K harmonizovaniu podmienok pristupuje EÚ s cieľom vytvárania konkurenčných podmienok pre vnútorný trh. To je však omyl! Nepomáha to ani konkurenčným podmienkam a ani konkurencieschopnosti subjektov v EÚ. Naopak. Harmonizácia spôsobuje spriemerovanie a brzdí snahy byť lepším a úspešnejším, obmedzuje konkurenciu a presúvanie sa za lepšími podmienkami, tým spôsobuje znižovanie rastu ekonomickej výkonnosti a životnej úrovne obyvateľov Únie. Riadená harmonizácia aj s jej cieľom lepších konkurenčných podmienok tak nielenže zhoršuje podmienky na konkurenciu, ale navyše ide aj proti (inak absurdnému) cieľu zvyšovať konkurencieschopnosť EÚ.

Zabúda sa, že predpokladom konkurencie je rôznosť (aj podmienok), nie harmonizácia. Napríklad slovami profesora ekonómie Pascala Salina možno uviesť, že „...konkurencia je možná a žiaduca práve vtedy, ak sú ľudia odlišní (snažia sa odlíšiť, byť iní) a žijú v odlišných podmienkach...“⁴. A naopak, zabúda sa i to, že konkurencia vytvára diferenciáciu, rozdiely medzi ľuďmi (napríklad aj v príjmoch), ktoré sú prirodzené a potrebné.

⁴ Salin, 2003.

Riadená harmonizácia nie je potrebná, ale je škodlivá pre fungujúci (spoločný) trh a ekonomickú integráciu. Zhora uskutočňovaná harmonizácia je preto hlavný chybný pilier, na ktorom je stavaná ekonomická integrácia v Európe.

2. Pokračovanie nastúpeného trendu – riziká ďalšej integrácie

Kľúčový problém európskej integrácie je sociálno-inžinierska snaha z centra vytvárať podmienky pre čo najmenej rozdielov v Únii a jej reálne smerovanie k politickej centralizácii. Pred úvahami o alternatívnych budúcnostiach má opodstatnenie vyhodnotiť, čo by znamenalo zotrvať naďalej na úrovni dnes dosiahnutej ekonomickej integrácie.

Alternatíva 1: Status quo

Potenciálne udržiavanie dnešného stavu, teda kombináciu národných rozpočtových politík s nadnárodnou menovou politikou. To však motivuje vlády k prenášaniam finančnej záťaže časti svojich programov na Európsku centrálnu banku (ECB). Vlády vedie k ich rozpočtovej nedisciplinovanosti a stále k vyšším deficitom až po (resp. nad) úroveň 3 % HDP. Nemajú motiváciu znižovať rozpočtové deficity, či dokonca smerovať k vyrovnanému hospodáreniu.

Takéto "fiskálne čierne pasažierstvo", respektíve „morálny hazard rozpočtových politík“ sa v praxi prejavuje u stále viacerých vlád. Výsledkom je a čoraz viac bude nižšia ekonomická výkonnosť, rast nedôvery a treníc medzi krajinami a následne vyššie náklady na udržiavanie funkčnosti menovej únie.

Tieto disproporcie a náklady sú a budú jedným z podstatných argumentov euro-plánovačov, aby inú alternatívu, ktorá znamená rozšírenie od EMU k Európskej fiskálnej únii (EFU), Európskej sociálnej únii (ESU) až k euro-štátu.

Alternatíva 2: Smerovanie k euro-štátu

Najpravdepobnejšou a najrizikovejšou alternatívou vývoja ekonomickej a inej integrácie je preto smerovanie k silnejšej politickej centralizácii, teda k euro-štátu. Základný stavebný kameň už je postavený – spoločná mena a EMU - ako *nástroj politickej centralizácie*.

Aj keď je pravda, že menové politiky sú na národnej úrovni málo účinné a vplyv na ekonomiku nie je veľký. Rozhodnutia centralizovanejšej menovej politiky ECB však budú ešte menej účinné k podmienkam na Slovensku ako sú rozhodnutia NBS. Jednotná menová politika ECB prehĺbuje problémy niektorých krajín už dnes (napríklad Nemecka, ktoré má príliš regulovaný trh práce a štedrý sociálny systém). Negatívne dopady (aj) na ekonomiku SR v dôsledku nižšej účinnosti a ťažšej kontrolovateľnosti centralizovanej a uniformnej menovej politiky ECB sú reálnym rizikom.

Euro-byrokrati si nevedia predstaviť Úniu s viacerými menami. Jedna mena v nej pritom nie je nutnou a ani ekonomicky obhájiteľnou podmienkou fungovania únie. V EMU sa napriek tomu všetkým vnútila.

Ďalším schodom k euro-štátu je harmonizovanie ostatných ekonomických podmienok, vrátane daňovej a sociálnej oblasti (smer k EFU a ESU). Europlánovači zdôvodňujú zjednocovanie ďalších podmienok zdanlivo ekonomicky racionálne, keď udržateľné

a relatívne efektívne fungovanie únie podmieňujú aj rovnakými podmienkami v iných oblastiach, vrátane verejných financií.

Ani harmonizovanie daní ako podmienka spoločného trhu neobstojí. Pascal Salin napríklad k daňovej harmonizácii uvádza, že „...z hľadiska ekonomickej teórie a reálneho sveta neexistuje žiadny dôvod na harmonizáciu DPH, daní z príjmov. Občania buď sťahovaním alebo presúvaním svojich úspor by mali rozhodnúť, v akom daňovom prostredí a v akom prostredí verejných výdavkov chcú žiť.“⁵ Napríklad v USA sú v jednotlivých štátoch rôzne daňové a sociálne systémy.⁶

Rovnaké daňové a sociálne systémy v Únii by znamenali koniec súťaže vlád v znižovaní daní. To by pre Slovensko znamenalo aj vyššie dane, komplikovanejší daňový systém a finančne náročnejšie sociálne štandardy, v najhoršej variante podľa vzoru Nemecka, Francúzska, či Švédska. Dôsledkom by boli značné náklady pre ekonomické subjekty v SR (vyššie ako v pôvodných štátoch EÚ).

Ostatným schodom na ceste k európskej politickej únii (EPU) a euro-štátu je európska ústava, a to v akejkolvek podobe. Ak by sa však nakoniec prijal jej aktuálny návrh, znamenalo by to nielen prehĺbenie politickej centralizácie a harmonizácie, ale tiež prehĺbenie regulácií a sociálnych práv (sociálnych vymožeností), tým aj vyšších nákladov pre podnikateľov, ako aj pre nepodnikateľské fyzické osoby. V prípade jej prijatia by sa mohol v budúcnosti výraznejšie prejaviť konflikt medzi menovou úniou a štedrým sociálnym modelom v Európe. Súhlasím s hlavným ekonómom ECB Otmarom Issingom, že „Európsky sociálny model je rozpore s požiadavkami na fungovanie EMU. Požiadavky sociálnu úniu podľa Európskeho sociálneho modelu smerujú k reguláciám na trhu práce, ale menová únia vyžaduje opak: väčšiu pružnosť na trhu práce.“

Výsledkom tejto alternatívnej cesty budúceho vývoja ekonomickej integrácie Európy by tak mohlo byť vytvorenie euro-štátu s euro-federálnou vládou, dosiahnutou postupným procesom od EHS (1957) cez ES/EÚ (1993), regulácie a štandardy, cez EMU (1999) k EFU a ESU až cez euro-ústavu k EPU (euroštátu s federálnou vládou). Takýto vývoj však môže vyvolávať značné protireakcie, nepokoje, napríklad postavené na nacionalizme. Trend euro-štátu môže byť preto i zdrojom neriadeného rozpadu EÚ.

Ak by sa však pokračovalo v duchu tejto alternatívy až k jednému spoločnému štátu, tak to spolu so zvyšovaním regulácie trhu, byrokratizáciou, zhora uskutočňovanou harmonizáciou a smerovaním k federalizácii únie bude stále viac znamenať obmedzovanie konkurencie a osobnej slobody, tým viesť k spriemerovávaniu, nižšej efektivite a k brzdeniu produktivity, aktivity a pružnosti ekonomických subjektov v Únii. Zvýšilo by to aj závislosť vývoja na Slovensku od eurozóny a spomalilo (resp. až zastavilo) rast ekonomickej výkonnosti a životnej úrovne obyvateľov v Únii.

⁵ Salin, P.: *Soukromné vlastníctví, konkurence a Evropská unie*, Praha, 2003.

⁶ Viac napríklad na stránkach http://en.wikipedia.org/wiki/Income_tax a <http://www.heritage.org/Research/features/issues/issuearea/WelfareReform.cfm>

3. Žiaduca alternatíva, resp. alternatívy, budúceho vývoja v Európe

Aké sú alternatívy, ktoré sú konzistentné s hodnotami konzervativizmu, klasického liberalizmu a ekonomických princípov a zároveň také, ktoré prispievajú k ekonomickému a etickému oživeniu Európy?

Mali by to byť také alternatívy, ktorých cieľom bude čo najviac sa priblížiť až úplne sa vrátiť ku koreňom bohatstva Európy: osobná sloboda, konkurencia a vlastnícke práva, to znamená:

- k existencii vnútornému trhu v Európe, postavenom na princípe konkurencie (subjektov, ale aj mien, resp. aj kvázi konkurencie daň systémov jednotlivých vlád štátov) a
- k ekonomickým podmienkam bez obmedzení, regulácii, štandardov a podobne.

Celkovo možno zhrnúť niekoľko možností takejto stratégie v rámci európskej integrácie do prístupu zóny voľného obchodu v spoločenstve autonómnych štátov

Alternatíva 3: Zóna voľného obchodu v spoločenstve národných štátov Únie

Zóna voľného obchodu bez ciel a iných obmedzení nielen vo vnútri, ale aj voči iným krajinám vo svete, bez všetkých regulácií a smerníc a s konkurenciou mien (predpokladajúc vytvorenie podmienok pre menovú súťaž) a s neobmedzovanou konkurenciou tovarov a služieb by mohla byť nielen postačujúcou, ale najmä úspešnou formou ekonomickej integrácie. O to viac, ak by sa jej predstavitelia dokázali dohodnúť so zástupcami Severoamerickej zóny voľného obchodu a spoločne by vytvorili Severoatlantickú zónu voľného obchodu (NAFTA).⁷

Politicky by mohla byť zóna zastrešená zväzkom dobrovoľne sa dohodnutých štátov v nej, čo nazval napríklad prezident ČR Václav Klaus ako „Spoločenstvo národných štátov.“⁸ V takejto medzivládnej Európe by neexistovalo spoločné občianstvo, ani priame hlasovanie o tom, kto ho bude riadiť. Výhodiskom zastúpenia by bola váha podľa počtu obyvateľov. Spoločenstvo by však nemalo právomoc zdaňovať a príspevky členských štátov by boli priamo úmerné miere ich zastúpenia.⁹

Vytvorenie takejto zóny v spoločenstva národných štátov Únie vyžaduje prinajmenšom:

- odmietat' všetky potenciálne návrhy na ďalšiu ekonomickú a mimoekonomickú integráciu;¹⁰
- zrušiť dnešné prvky harmonizácie (v daňovej, sociálnej oblasti a pod.);
- vytvoriť podmienky a umožniť menovú súťaž v Únii;
- postupne zrušiť Spoločnú poľnohospodársku politiku a regionálnu politiky EÚ
- zrušiť všetky zmluvy v Únii počnúc Jednotným európskym aktom, zrušiť Európsky parlament a iné zbytočné inštitúcie;
- presadzovať zrušenie regulácií obchodu a regulácií na trhoch, zrušenie ciel voči krajinám mimo EÚ a pod.
- zmeniť procedúru potenciálneho vystúpenia ktoréhokoľvek člena spoločenstva tak, aby nebol potrebný súhlas ostatných členov a iné.

⁷ Takýto návrh bol napríklad predložený v USA, napríklad Marianom L. Tupy z CATO Institute (Tupy, 2004).

⁸ Klaus, 2006; Niskanen, 2005.

⁹ Niskanen, 2005.

¹⁰ V tomto kontexte je cenný napríklad aktuálny návrh KDH na daňovú suverenitu Slovenska v priamych daniach, predložený v NR SR.

Alternatíva 4: Ekonomická integrácia mimo EÚ

Obdobná dohoda a vývoj európskej integrácie týmto smerom sú v súčasnosti ťažko predstaviteľné a v praxi realizovateľné. Preto prichádzajú do úvahy aj iné alternatívy – alternatívy mimo dnešnej EÚ. Mohlo by k tomu dôjsť vystúpením iba Slovenska z EÚ alebo vystúpením viacerých krajín z EÚ. Ak by iba Slovensko vystúpilo z EÚ, tak by malo opodstatnenie pokúsiť sa byť členom Európskeho združenia voľného - EFTA (tvoreného v súčasnosti Švajčiarskom, Nórskom, Islandom a Lichtenštajskom). Ak by vystúpili z EÚ viaceré krajiny, tak by mohli vytvoriť novú zónu voľného obchodu v Európe bez regulácií v duchu kritérií vymedzených v alternatíve 3 alebo spoločne rozšíriť EFTA.

Záver

Iba takú ekonomickú a inú integráciu v Európe, či už v alebo mimo EÚ, považujem za dlhodobu prospešnú pre ľudí (nielen) na Slovensku, ktorá bude (vy)tvorená na princípoch konkurencie a slobodného trhu, nie na riadenej harmonizácii a byrokrati vyrábaných reguláciách trhov a obchodu.

Hlavné zdroje literatúry

GILINGHAM, J.: *European Integration 1950 – 2003. Superstate or New Market Economy?* Cambridge University Press. 2003.

GONDA, P.: *Kritický pohľad na ekonomický systém EÚ*. Prednáška na seminári Centra pre európsku politiku. Bratislava, 24.9.2005.

GONDA, P.: „Euroústava proti (ekonomickému) pozdvihnutiu sa Európy.“ Prednáška na konferencii Konzervatívneho inštitútu M.R. Štefánika a Centra pro ekonomiku a politiku (CEP) „*Prečo odmietnuť európsku ústavu?*“ Bratislava, 11. október 2004.

GONDA, P.: *Ekonomický liberalizmus: prirodzený a prospešný*. Prednáška na stretnutí Medzinárodného klubu. Bratislava, 9. máj 2006.

Ekonomické dopady vstupu Slovenska do Európskej únie. Konzervatívny inštitút M.R. Štefánika. Bratislava, 2002.

KLAUS, V.: „Vraťme se k mezivádní Europe“, *Newsletter CEPu*, júl 2006. Praha, 2006.

NISKANEN, W.: *Alternatívy politickej a ekonomickej budúcnosti Európy*. Prednáška na CEQLS. Bratislava, 8. december 2005.

SALIN, P.: *Soukromné vlastníctví, konkurence a Evropská unie. Prednáška, Liberální intitut. Praha, 2003.*

TUPY, M.: USA and the End of the United Europe. CATO Institute. Washington, DC., June 27, 2004. www.cato.org

Zmluva o Ústave pre Európu, preklad materiálu Treaty establishing a Constitution for Europe. Brusel, 6. august 2004.

Internetové zdroje, napríklad:

www.cato.org, www.cepin.cz, www.cne.org, www.euobserver.com, www.europa.eu.int, www.euportal.cz, www.free-europe.org, www.heritage.org, www.konzervativizmus.sk, www.libinst.cz, www.nrsr.sk, www.oecd.org